

RAZEM CZY OSOBNO, CZYLI O POTRZEBIE ZINTEGROWANEJ OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I PRZYRODNICZEGO W DZIAŁALNOŚCI URZĘDÓW KONSERWATORSKICH

Together or separately, i.e. the need for integrated protection of cultural and natural heritage in the activities of conservation offices

Jakub Lewicki*

SUMMARY: Before 1945, protection of monuments and sites and nature conservation had been a single field. After this year, however, they were separated and hence, both fields are nowadays independent of each other and develop in different directions. It has been emphasised for a number of years that cooperation and symbiosis between protection of monuments and sites and nature conservation need to be improved. It has been even suggested that both fields, for which different offices and two ministries are responsible, should be joined. This aim needs to be achieved not only due to the ways in which these fields function but also in order to increase their importance. New legal acts which emphasise the significance of cultural and natural heritage in managing and shaping the surrounding areas have come into force. Moreover, decisions pertaining to protection of cultural and natural heritage became more important and the changes to the body of law and ownership rights resulted in these decisions being risen to higher rank. As cultural and natural heritage protection intertwine each other, it is necessary to introduce

integrated protection in both fields. This necessity is emphasised not only in a considerable number of legal acts and international documents but also in practical solutions applied in offices whose members of staff are responsible for nature conservation and protection of historic monuments and sites. Integrated protection can be also a successful attempt at strengthening the increasingly ineffective monument protection system. Increased cooperation between these two fields as well as their connection can be a strong impetus to develop practical aspects in protection of cultural and natural heritage. It can additionally result in creating new tools which government bodies would be able to use for protecting historic monuments and sites – it must be emphasised that this protection, in order to be effective and successful, needs to be adapted to the changing reality and needs to be ready to face challenges posed by the modern world.

KEY WORDS: cultural heritage protection, protection of monuments and sites, natural heritage protection, nature conservation, environmental protection.

Po 1945 roku nastąpiło instytucjonalne oddzielenie ochrony zabytków i ochrony przyrody. Obecnie obie te dziedziny są ulokowane w odpowiednich wydziałach w ramach urzędów wojewódzkich i podlegają administracji rządowej reprezentowanej przez wojewodów. Merytoryczny nadzór nad ochroną zabytków sprawuje Generalny Konserwator Zabytków w randze Sekretarza Stanu podległy Ministrowi Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Aktualnie urząd ten pełni Magdalena Gawin, a wcześniej byli to: Piotr Żuchowski i Tomasz Merta. Generalny Konserwator Zabytków nadzoruje m.in. ochronę zabytków, ochronę dóbr kultury i muzeów, podtrzymywanie i rozpowszechnianie tradycji narodowej i państwowej oraz realizację zadań w zakresie ochrony polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą.

Ochrona środowiska także funkcjonuje w ramach urzędów wojewódzkich i podlega administracji rządowej reprezentowanej przez wojewodów, a merytoryczny nadzór nad nią sprawuje Główny Konserwator Przyrody w randze Podsekretarza Stanu podległy Ministrowi Środowiska. Obecnie urząd ten pełni Andrzej Szweda-Lewandowski, a wcześniej byli to: Piotr Otawski

* Prof. Arch. Jakub Lewicki, Department of Conservation of Monuments and Landscape Protection Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw
<https://orcid.org/0000-0003-1766-659X>

i Janusz Zalewski. Główny Konserwator Przyrody nadzoruje pracę Departamentu Leśnictwa i Ochrony Przyrody, a także wykonuje kompetencje Ministra w stosunku do Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska, a także m.in. do Państwowego Gospodarstwa Leśnego „Lasy Państwowe” i parków narodowych oraz prowadzi postępowania administracyjne oraz wydaje decyzje administracyjne i postanowienia.

Pomimo obecnego oddzielenia tych dwóch dziedzin, od dawna zwracano uwagę na konieczność powiązania ochrony zabytków i ochrony przyrody. Mówiły o tym pierwsze akty prawne dotyczące ochrony zabytków. Już Dekret Rady Regencyjnej O opiece nad zabytkami sztuki i kultury w artykule 12 za zabytki uznawał pomniki przyrody – jaskinie (art. 12 par. a) oraz ogrody ozdobne, aleje stare cmentarne i przydrożne; drzewa sędziwe i okazałe, otaczające zamczyska, kościoły, kapliczki, figury, cmentarze (art. 12 par. g).¹ Podobnie rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o ochronie niektórych zabytków przyrody z dnia 15 września 1919 roku wymieniało chronione gatunki przyrodnicze.² Także pierwsza polska ustawa o ochronie przyrody z dnia 10 marca 1934 roku nakazywała ochronę roślin mających cechy zabytku.³ Pisano, że twory przyrody, jakoto: ziemia, jej kształtowanie i formacje, jaskinie, wodystojące i płynące, wodospady, brzegi tych wód, zwierzęta, rośliny, minerały, skamieniałości – tak gatunki, jak zbiorowiska i poszczególne okazy, których zachowanie leży w interesie publicznym ze względów naukowych, estetycznych, historycznych, pamiątkowych, albo też ze względu na swoiste cechy krajobrazu, i które władza państwowa uznaje za podlegające ochronie (art. 1 Ustawy o ochronie przyrody z dnia 10 marca 1934 roku). Także wydane w podobnym okresie Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 roku o opiece nad zabytkami zwracało uwagę na ochronę ogrodów ozdobnych oraz alei cmentarnych i przydrożnych drzew sędziwych i okazałych (art. 2, p. 7).⁴ Prawie od stu lat można mówić o podobnych zasadach działania i wspólnych elementach chronionych w ochronie zabytków i w ochronie przyrody.

1. Dotychczasowe relacje ochrony zabytków i ochrony przyrody w Polsce. Oprac. J. Lewicki 2014.

Wydane ostatnio liczne akty prawne zadecydowały o dużym znaczeniu ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego i powiązaniu jej z działalnością odpowiednich urzędów. Pierwszym ważnym dokumentem jest Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami uchwalona 23 lipca 2003 roku.⁵

¹ Dziennik Praw, 1918, nr 16 poz. 36.

² Rozporządzenie O ochronie niektórych zabytków przyrody Nr 8340/IV/19, Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 1919, R. II, nr 10/11 z 1 listopada 1919 r., poz. 3, s. 318–320; Monitor Polski nr 208 z dnia 16 września 1919 r.

³ Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 1934, nr 31, poz. 274.

⁴ Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 1928, nr 29, 14 marca, poz. 265, art. 2.

⁵ Dziennik Ustaw z 2003, nr 162, poz. 1568.

2. Schemat połączenia i przenikanie się ochrony zabytków i ochrony przyrody. Oprac. J. Lewicki 2014.

Określiła ona formy ochrony zabytków, w tym formy ochrony obszarowej (m.in. strefy ochrony konserwatorskiej i parki kulturowe), które muszą być uwzględniane w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego jak i w studium uwarunkowań oraz w innych dokumentach i wydawanych decyzjach związanych z planowaniem przestrzennym. Bardzo istotne znaczenie ma też Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 roku⁶ i zawarte w niej zapisy dotyczące wymogów ochrony środowiska, w tym gospodarowania wodami i ochrony gruntów rolnych i leśnych, dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, a także określa walory architektoniczne i krajobrazowe. W ustawie tej stwierdzono także, że w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy uwzględni się uwarunkowania wynikające „ze stanu środowiska, w tym stanu rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej, wielkości i jakości zasobów wodnych oraz wymogów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, w tym krajobrazu kulturowego” (art. 10, §. 1.3), a także „w szczególności z stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” (art. 10, §. 1.4) i określa się „obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” (art. 10, §. 2.4), a w w planie miejscowym określa się obowiązkowo „zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu”, „zasady kształtowania krajobrazu”, „zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” (art. 15, §. 3–4). Także w planie zagospodarowania przestrzennego województwa określa m. in.: „system obszarów chronionych, w tym obszary ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, ochrony uzdrowisk oraz dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” (art. 39, §. 3.2). Ustawa wprowadziła pojęcie „audytu krajobrazowego identyfikującego krajobrazy występujące na całym obszarze województwa, określa ich cechy charakterystyczne oraz dokonuje oceny ich wartości” (art. 38, §. 2), który ma określać „krajobrazy występujące na obszarze danego województwa” i „lokalizację krajobrazów priorytetowych” (art. 38, §. 3). Szczególnie istotne jest określanie w ramach ustawy „zagrożeń dla możliwości zachowania wartości krajobrazów” oraz „wartości krajobrazów w obrębie obszarów lub obiektów oraz rekomendacji i wniosków dotyczące kształtowania i ochrony krajobrazów” oraz „krajobrazów w obrębie obszarów lub obiektów, które powinny zostać objęte formami ochrony przyrody” (art.

⁶ Dziennik Ustaw z 2003, nr 80, poz. 717.

38, §. 3.3). Określono też wymogi dotyczące ochrony środowiska i ochrony zabytków w planowaniu przestrzennym i wydawaniu decyzji o warunkach zabudowy oraz o o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, które winny określać „warunki i szczegółowe zasady zagospodarowania terenu oraz jego zabudowy wynikające z przepisów odrębnych, a w szczególności w zakresie: ochrony środowiska i zdrowia ludzi oraz dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” (art. 54, §. 2.b). W ostatnim roku znaczenie ochrony dziedzictwa, w tym ochrony krajobrazu, zaakcentowały też regulacje w ustawie zwanej potocznie ustawą krajobrazową⁷, która wprowadziła dodatkowe zapisy chroniące krajobraz kulturowy. Wzmocniło to instrumenty ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego w planowaniu przestrzennym. Drugim ważnym elementem akcentującym rolę dziedzictwa przyrodniczego są akty prawne dotyczące ochrony przyrody i ochrony całego środowiska, a także akty prawne związane z parkami narodowymi i obszarami chronionymi (formy ochrony przyrody i obszary Natura 2000), składające się także z odrębnych aktów prawnych.⁸

3. Przykład przenikania się ochrony zabytków i ochrony przyrody – ważne zabytki architektury znajdujące się na terenach chronionych o dużych wartościach przyrodniczych i krajobrazowych. A. Św. Krzyż, dawny klasztor benedyktynów i Świętokrzyski Park Narodowy; B. Chęciny zamek i otaczające tereny chronione w formie parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody. Fot. J. Lewicki 2010 i 2014.

Także liczne akty prawa międzynarodowego wskazywały na konieczność komplementarnej ochrony dóbr kultury i natury. Mówią o tym liczne konwencje i dokumenty międzynarodowe. Ważną konwencją łączącą problematykę zabytków i przyrody jest Konwencja w sprawie światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego przyjęta na 17 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w 1972 roku w Paryżu i po ratyfikowaniu przez pierwszych 20 państw weszła w życie w 1975 roku. Polska złożyła dokument ratyfikacyjny 29 czerwca 1976 roku, a polski tekst Konwencji został opublikowany 30 września 1976 roku.⁹ Konwencja uznaje za dziedzictwo naturalne różne pomniki przyrody ożywionej

⁷ Ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu z dnia 24 kwietnia 2015 roku, Dziennik Ustaw z dnia 10 czerwca 2015 r. poz. 774.

⁸ Żarska Barbara, *Ochrona Krajobrazu*, Warszawa 2011, s. 37–129.

⁹ Dziennik Ustaw nr 32 z 30 września 1976 r., poz. 190.

i nieożywionej, a za dziedzictwo kulturalne zabytki i krajobrazy.¹⁰ Problematyka obu dziedzin została połączona w jednym akcie prawnym. Pierwsza sesja Komitetu Światowego Dziedzictwa miała miejsce w Paryżu w 1977 roku, a wpisu pierwszych dwunastu obiektów, w tym dwóch z Polski dokonano na II sesji w Waszyngtonie w 1978 roku. Jednym z ostatnich ważnych aktów prawnych łączących ochronę zabytków i ochronę przyrody jest Europejska Konwencja Krajobrazowa Rady Europy (16 lipca 2000), którą Polska ratyfikowała 24 VI 2004 i która weszła w życie 1 II 2005 roku.¹¹ Konwencja dotyczy całego krajobrazu, a więc terenów o wyjątkowych wartościach oraz obszarów popospolitych i zdegradowanych, na których występują także zabytki.¹² Konwencja w naturalny sposób łączy problematykę ochrony krajobrazu, przyrody i zabytków. Powiązanie problematyki ochrony zabytków i przyrody w połączeniu z krajobrazem jest w ostatnich latach przedmiotem szerokiego zainteresowania UNESCO i działań na rzecz zintegrowanej ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.¹³ Także stosowane w aktach prawnych, konwencjach i kartach pojęcie ochrony dziedzictwa zwraca uwagę na konieczność szerokiej ochrony różnych zabytków, krajobrazów kulturowych i środowiska przyrodniczego.

Wspomniane wybrane konwencje są jednym z wielu dokumentów, które łączą problematykę ochrony zabytków i przyrody.¹⁴ Wszystkie one wskazywały na konieczność wspólnej ochrony przyrody i krajobrazu kulturowego i powiązania z nimi wszystkich szczebli rozwoju gospodarki i poszczególnych dziedzin rozwoju społecznego. Jednak w Polsce ochrona zabytków i ochrona przyrody funkcjonuje niezależnie od siebie i posiada także odmienne narzędzia ochrony, jak i instrumenty jej realizacji w formie oddzielnych urzędów.

Dziedziny te działają obecnie niezależnie i różny jest ich rozwój. Obecnie ochrona środowiska jest dziedziną bardziej rozbudowaną, mającą szersze i bardziej szczegółowe rozwiązania legislacyjne i znacznie większe możliwości działania zarówno pod względem prawnym jak i finansowym. Zakres działania ochrony środowiska i przyrody jest bardzo szeroki od tworzenia planów ochrony przyrody dla jednostek samorządowych (gminy) i organizacyjnych (np. dla nadleśnictw), po przez utrzymanie terenów zieleni i wydawanie decyzji dotyczących ochrony środowiska, a także ważne jest tworzenie specjalistycznych opracowań jak np. raporty oddziaływania na środowisko czy operaty glebowo-siedliskowe oraz specjalistycznych raportów i analiz dotyczących nowych inwestycji i ich wpływu na otaczający geosystemy lądowe czy wodne. Bardzo skuteczny jest system nadzoru nad praktyczną ochroną środowiska i wydawaniem warunków zabudowy. Szczególnie istotna jest bezwzględna ochrona obszarów szczególnie cennych przyrodniczo (obszary Natura 2000), jak i precyzyjnie określone zasady

¹⁰ Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji, Dziennik Ustaw nr 32 z 30 września 1976 r., poz. 190; *Vademecum Konserwatora Zabytków*, cz. 1, *Międzynarodowe Prawo Ochrony Dziedzictwa Kultury*, Warszawa 2001, s. 55–70.

¹¹ Dziennik Ustaw z 2006 r. Nr 14 poz. 98.

¹² *Vademecum Konserwatora Zabytków*, cz. 1, *Międzynarodowe Prawo Ochrony Dziedzictwa Kultury*, Warszawa 2001, s. 185–194.

¹³ Myczkowski Zbigniew, *O potrzebie zintegrowanej ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego* [w:] *Kultura a zrównoważony rozwój. Środowisko, ład przestrzenny, dziedzictwo w świetle dokumentów UNESCO i innych dokumentów międzynarodowych*, redakcja naukowa prof. dr hab. Ryszard Janikowski, prof. dr hab. Kazimierz Krzysztofek, s. 65–86.

¹⁴ *Przegląd dokumentów*: Żarska Barbara, *Ochrona Krajobrazu*, Warszawa 2011, s. 37–129.

opłata za wycinkę drzew. Przeciwieństwem jest ochrona zabytków, której oddziaływanie na społeczeństwo ulega stopniowemu zmniejszeniu, a praktyczna ochrona zabytków staje się coraz bardziej nieskuteczna. Coraz więcej zabytków jest przekształcanych i bezkarnie rozbieranych. Urzędy nie mają skutecznych instrumentów działania, a ich pracownicy są coraz bardziej sfrustrowani nieskutecznością swoich działań i złymi warunkami pracy.

Od wielu lat zwracano uwagę na konieczność lepszej współpracy i symbiozy ochrony zabytków i ochrony środowiska. Jest to nieodzowne wobec podobnych metod działania obu dziedzin, ale i dużo lepszej bazy ochrony środowiska. Połączenie obu dziedzin znacznie polepszyłoby skuteczność działania polskiej ochrony zabytków, jak i zwiększyłoby jej możliwości finansowe. Od szeregu lat nieśmiało wysuwane są postulaty nie tylko większego zbliżenia obu dziedzin, a nawet połączenia systemu ochrony zabytków i ochrony środowiska rozdzielonego obecnie pomiędzy różne urzędy i dwa ministerstwa. Jest to jednak bardziej decyzja polityczna i niewykluczone, że może ona zapaść szybko i niespodziewanie. Dlatego połączenie kształcenia obu dyscyplin może być niemal wizjonerskie i zgodne ze współczesnymi tendencjami ochrony krajobrazu kulturowo-przyrodniczego. Obie te dziedziny zawsze były ważną częścią ochrony całego krajobrazu kulturowego i przyrodniczego, jednak w ostatnim czasie ich znaczenie jeszcze bardziej wzrosło. Pojawiły się nowe akty prawne, które podkreślają rolę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego w zarządzaniu i kształtowaniu otaczającej przestrzeni. Wzrosło także znaczenie wychowania społeczeństwa i kształcenia w dziedzinie ochrony krajobrazu kulturowo-przyrodniczego, która może być podstawą zrównoważonego rozwoju.¹⁵

Szersze rozpowszechnienie połączenia systemu ochrony zabytków i ochrony środowiska rozdzielonego obecnie pomiędzy różne urzędy i dwa ministerstwa może się dokonać także przez uświadomienie społeczeństwa o konieczności zmian w tej dziedzinie. Jest to tym ważniejsze, że faktyczne połączenie systemu ochrony zabytków i ochrony środowiska jest bardziej decyzją polityczną i może ona zapaść szybko i niespodziewanie. Dlatego postulat większego łączenia obu dyscyplin jest w pełni zgodny ze współczesnymi tendencjami ochrony krajobrazu kulturowo-przyrodniczego. Dotyczy to także wychowania społeczeństwa przez kształcenie w dziedzinie ochrony krajobrazu kulturowo-przyrodniczego i upowszechnienia wiedzy o znaczeniu ochrony naszego otoczenia.

Obecnie brakuje także innego istotnego elementu, jakim jest wychowanie społeczeństwa do jednolitego odczytywania krajobrazu zawierającego zabytki i dobra cenne przyrodniczo. Działalność urzędów bez przygotowania społeczeństwa będzie oderwana od rzeczywistości i nieskuteczna, a także nie będzie znajdować zrozumienia i akceptacji społecznej. Konieczne jest wychowanie do zintegrowanej ochrony zabytków i ochrony przyrody, a jedyną formą jego wdrożenia jest edukacja, w tym kształcenie realizowane na wszystkich poziomach wraz ze studiami wyższymi. Mimo wysuwania postulatów o konieczności kształcenia w tej dziedzinie, brak jest konkretnych działań praktycznych. Powodem było rozdzielenie ochrony zabytków i ochrony przyrody, jakie nastąpiło po 1945 roku. Także kształcenie w dziedzinie ochrony zabytków i ochrony przyrody jest obecnie rozdzielone i obie dziedziny są zaliczane do różnych obszarów nauki. Jedynym ich wspólnym elementem jest podległość Ministrowi Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Realizacją postulatów w dziedzinie połączenia ochrony zabytków

¹⁵ Krzysztofek Kazimierz, *Kapitał przyrodniczo-kulturowy Polski jako zasób zrównoważonego rozwoju* [w:] *Kultura a zrównoważony rozwój. Środowisko, ład przestrzenny, dziedzictwo w świetle dokumentów UNESCO i innych dokumentów międzynarodowych*, redakcja naukowa prof. dr hab. Ryszard Janikowski, prof. dr hab. Kazimierz Krzysztofek, s. 41–63.

i ochrony przyrody byłoby stworzenie nowego standardu nauczania. Obecnie najbardziej pożądanym jest tworzenie kierunków kształcenia łączących różne dyscypliny i dobrze przygotowujących w obrębie tych specjalizacji. Niezbędne jest opanowanie podstawowej wiedzy i umiejętności różnych dziedzin, co stanowi dodatkowe możliwości absolwentów, jak i przyszłych pracowników urzędów.

Dla potrzeb urzędów w dziedzinie ochrony przyrody najbardziej wszechstronny profil kształcenia charakteryzuje ochronę środowiska, w obrębie którego są wykładane przedmioty z ochrony przyrody, atakże inżynieria środowiska, architektura krajobrazu i biologia, gdzie takżewykładana jest problematyka ochrony przyrody. Kierunki te prezentują szeroką wiedzę na temat chronionych gatunków roślin i zwierząt oraz podstaw prawnych ochrony, a przedmioty z ochrony przyrody pozwalają na zdobycie ogólnego rozeznania w problematyce związanej z ochroną gatunkową fauny i flory oraz ochroną krajobrazu. Ochronę krajobrazu kulturowo-przyrodniczego jest prezentowana najszerzej w ramach architektury krajobrazu. Łączy ona różne zagadnienia związane z architekturą, krajobrazem, szatą roślinną i problematyką jej ochrony i jako jedyna w dotychczasowym modelu wychowania łączyła ochronę zabytków z ochroną środowiska przyrodniczo-kulturowego i z ochroną środowiska. Realizacją postulatów w dziedzinie połączenia ochrony zabytków i ochrony przyrody było też stworzenie nowego standardu nauczania w formie Ochrony Dóbr Kultury i Środowiska, łączącego dwie wielkie dziedziny: ochronę zabytków i ochronę przyrody.¹⁶ Jednak są to zaledwie pojedyncze próby edukacji i wychowania w dziedzinie zintegrowanej ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, przygotowujące niewielką liczbę specjalistów i potencjalnych pracowników urzędów konserwatorskich.

4. Nietypowy przykład dziedzictwa kulturowego – zabytek techniki – Kanał Bydgoski i otaczające tereny o dużych wartościach przyrodniczych i krajobrazowych wymagające zintegrowanej ochrony. Fot. J. Lewicki 2014.

Przyszły pracownik urzędu zajmującego się zintegrowaną ochroną dziedzictwa przyrodniczego

¹⁶ Lewicki Jakub, *Nowy standard kształcenia konserwatorskiego, czyli o udanym połączeniu ochrony zabytków z ochroną przyrody* [w:] *Nauczanie i popularyzacja ochrony dziedzictwa*, red. Bogusław Szmygin, Warszawa 2014, Polski Komitet Narodowy Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków, Politechnika Lubelska, s. 87–97; Tenże, *O połączeniu ochrony zabytków z ochroną przyrody w nowym kierunku kształcenia konserwatorskiego* [w:] *Krajobraz kulturowo-przyrodniczy z perspektywy społecznej*, red. Sławomir Ratajski, Marek Ziółkowski, Warszawa 2015, s. 275–288.

i kulturowego powinien znać zakres działania jak i instrumenty ochrony obu dziedzin, jak i przekonywać urzędników i inwestorów o konieczności szerokich działań i o potrzebie inwestycji chroniących cały krajobraz kulturowo-przyrodniczy. Powinien on posiadać wiedzę łączącą zagadnienia z ochrony dóbr kultury i ochrony przyrody, co jest zalecane przez wiele międzynarodowych dokumentów jak i zaleceń UE. Bardzo ważna byłaby też umiejętność komunikowania się z otoczeniem w miejscu pracy. Pracownik powinien być przygotowany do pracy w placówkach związanych z ochroną zabytków i z ochroną przyrody, a także w muzeach, służbach i przedsiębiorstwach prowadzących działalność o charakterze konserwatorskim i związanych z ochroną przyrody, instytucjach public relation oraz fundacjach działających na rzecz dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Osoba ta powinna też posiadać umiejętności kreowania i organizowania ochrony przyrody i dziedzictwa kulturowego w samorządach różnego szczebla oraz kształtowania opinii i postaw na rzecz ochrony przyrody i dóbr kultury. Ten aspekt jest szczególnie istotny w wypadku instytucji samorządowych zajmujących się zintegrowaną ochroną dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, gdyż połączenie skutecznego działania obu dziedzin jest szczególnie istotne na poziomie gmin, gdzie praktycznie realizowana jest ochrona zabytków i przyrody. W tym wypadku mimo zintegrowanej ochrony szczególnie ważne byłoby wykorzystanie instrumentów i zachowanie autonomii ochrony i konserwacji zabytków, ochrony środowiska i przyrody oraz ochrony krajobrazu. Jednak bez zmian strukturalnych, wysuwane postulaty wydają się być jedynie teoretycznymi marzeniami.

5. Przykład wyzwań dotyczących potrzeby zintegrowanej ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego wobec wyzwań inwestycyjnych i gospodarczych – brzegi Wisły i skarpa wiślana w rejonie Kazimierza Dolnego. Fot. J. Lewicki 2014.

Wydaje się, że zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego jest koniecznością w obecnej sytuacji. O potrzebie jej wdrożenia mówią nie tylko omówione powyżej akty prawne i wymienione dokumenty międzynarodowe, ale i wypracowane praktyczne rozwiązania stosowane w urzędach zajmujących się ochroną środowiska i ochroną zabytków. Ochrona zintegrowana może być także udaną próbą wzmocnienia coraz bardziej nieskutecznego systemu ochrony zabytków. Realizacja postulatu większego zintegrowania systemu ochrony zabytków i ochrony środowiska będzie decyzją polityczną, która może zapaść szybko i niespodziewanie. Większa współpraca i połączenie obu dyscyplin może być też nowym impulsem w praktycznej ochronie całego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, którą może znacząco usprawnić. Może też dostarczyć nowych instrumentów działania dla urzędowej ochrony zabytków, która aby była skuteczna musi się nieustannie dostosowywać do zmieniającej rzeczywistości i nowych wyzwań współczesności.